

Byblos

In de Libanese kustplaats Jebeil, 40 kilometer ten noorden van Beiroet, liggen de resten van Byblos. Het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) in Leiden vertelt in een heldere tentoonstelling het verhaal van deze millennia oude en zeer belangrijke havenstad. Vele culturen lieten er hun sporen na. Joost Vermeulen zoomt in op de Egyptische connectie.

Archeologen hebben vastgesteld dat de oudste nederzetting op het hoge rotsplateau boven de branding bij Jebeil dateert van ca. 6500 v.Chr. Sindsdien is de plek altijd bewoond geweest. De allereerste bewoners beschikten over twee natuurlijke baaien vlakbij. Ze hadden lemen eenkamerwoningen waarvan de vloeren waren gepleisterd en voedden zich met landbouwproducten, jachtbuit en vis. Wellicht kenden de vroegste bewoners ook een vorm van voorouderverering, aangezien er op meerdere plekken langwerpige stenen zijn aangetroffen met schetsmatig gezichten erin gekerfd.

Archeologen wijzen in dit verband ook op de vier skeletten die ze in het enige net iets grotere gebouw uit die begintijd hebben gevonden – de voedseloffers lagen er keurig naast.

Vanaf 4500 v.Chr. ging Byblos een rol spelen in het (internationale) handelsverkeer. Archeologen troffen uit deze periode onder andere koper uit Cyprus aan, lapis lazuli uit de bergen van Afghanistan en zilver uit mijnen in Klein-Azië. Dat de mensen van Byblos veel contacten hadden met de verafgelegen buitenwereld, blijkt ook uit het feit dat ze stopten met hun traditionele kuilbegravenissen. Ze namen de gewoonte over die elders in het Midden-Oosten al was gevestigd, waarbij overledenen in foetushouding in grote, gedecoreerde kruiken

1. Godenbeeldje, leeuwmen van kalksteen, 2000-1600 v.Chr., uit Obeliskentempel in Byblos © Ministry of Culture, Lebanon/Directorate General of Antiquities (DGA), inv. 1800.
2. Krijgers van brons en goud, 1900-1600 v.Chr. gevonden in Byblos © Ministry of Culture, Lebanon/Directorate General of Antiquities (DGA).
3. Spiegel van zilver en goud uit de graf tombe van Ipu-Shemu-Abi, koning van Byblos, 1800-1700 v.Chr. © Ministry of Culture, Lebanon/Directorate General of Antiquities (DGA), inv. 16400.

werden begraven. Honderden zijn ervan gevonden in Byblos. Ook de grafgriffen veranderden: exotische sieraden en kostbare voedingswaren in plaats van lokale producten.

Cederhout

In het Midden-Oosten waren tegen 4000 v.Chr. van Egypte tot Mesopotamië complexe samenlevingen ontstaan, met een grotere welvaart, uitgebreide nederzettingen gekenmerkt door sociale hiërarchie en een vorst aan het hoofd, geïnstitutionaliseerde religie en internationale handelscontacten. Deze ontwikkeling vond ook plaats in Byblos. De export en verwerking van hout was er een van de belangrijkste bronnen van rijkdom. In het bergachtige achterland groeiden op de lagere hellingen dennen en hogerop de beroemde cederwouden. Deze laatste houtsoort was in het hele Midden-Oosten geliefd als materiaal voor onder andere paleizen, tempels en ceremoniële voorwerpen. Het was bijvoorbeeld zeer gezocht in Egypte, waar de eerste farao's omstreeks 3500 v.Chr. hun macht met luxe wilden demonstreren. Zo stonden in de tombe van koning Schorpioen I, die ca. 3250 v.Chr. regeerde, veertig grote kisten van cederhout. In diezelfde tijd liet een farao in de nabijheid van zijn graf tombe twaalf geheel van cederhout gebouwde schepen neerzetten. Deze indrukwekkende 22 meter lange vaartuigen waren

1

2

niet bedoeld om mee te varen maar onderstreepten de glorie van de farao. Onderzoek heeft aangetoond dat ze aanvankelijk bovengronds waren opgesteld zodat iedereen het dure materiaal kon zien en begreep hoe machtig de farao was.

De import van cederhout uit de bergen boven Byblos heeft ook zijn sporen nagelaten in de Egyptische literatuur. Zo is er het avontuurlijke verhaal uit ca. 1000 v.Chr. over Wen-Amun, die door hogepriester Herihor naar Byblos wordt gestuurd om er cederhout te halen; het is in talloze versies overgeleverd.

Hoe belangrijk Byblos was geworden in de internationale handel blijkt uit de toevoeging van 'Byblos' aan de naam van grote zeewaardige schepen. De term Byblos-schepen komt vanaf het einde van het Oude Rijk, ca. 2216 v.Chr., op Egyptische papyri voor. De Egyptenaren zetten ze overigens niet alleen in om naar Byblos te varen, maar ondernamen er ook expeditie mee over de Rode Zee.

Naast cederhout vonden ook andere kostbare materialen zoals zilver, wijn, olie en lapis lazuli, dat bijvoorbeeld voor dodenmaskers werd gebruikt en om blauwe kleurstof van te maken, via Byblos hun weg naar Egypte. Er kwamen edelstenen, ivoor, goud en linnen voor terug, waarvan een deel weer werd uitgevoerd naar Mesopotamië, Cyprus en steden in Klein-Azië.

Geschenken aan Hathor

De grootschalige handel met (vooral) Egypte had grote invloed op Byblos. Ten eerste op de

infrastructuur: volgens het RMO is vermoedelijk omstreeks 3000 v.Chr. voor de kust bij Byblos een echte haven aangelegd, de eerste ter wereld. Voor de tot dan toe gebruikelijke scheepjes waren geen specifieke havenfaciliteiten nodig geweest: ze werden in een van de beschutte baaien aan land gesleept en vervolgens gelost. Bij de nu noodzakelijke grotere exemplaren was dit niet langer mogelijk.

De connectie met Egypte had ten tweede immense culturele gevolgen, zichtbaar in onder andere architectuur, kunst en religie. De belangrijkste godin van de stad, de 'Dame van Byblos', werd door de Egyptenaren gelijkgesteld aan hun eigen Hathor, een machtige, bijna alomtegenwoordige godin die op allerlei manieren kon verschijnen en daarmee geschikt was om aan Byblos 'uit te lenen'. Dit bood de farao, in wiens naam alle handel met Byblos werd gevoerd, namelijk een groot voordeel. Het verschaftte hem een religieus vocabulaire om te verbloemen dat er grote bedragen werden afgedragen aan het stadstaatje en zijn vorst, naar Egyptische begrippen een kleine partner. De betalingen werden 'verpakt' als geschenken van hem aan Hathor, de Dame van Byblos.

De koningen van Byblos trokken ook voordeel van dit arrangement: dankzij de godin en haar relatie met Egypte bloeide de handel en bleef Byblos gevrijwaard van ingrijpende politieke en militaire interventies vanuit dat grote machtige rijk.

Het alfabet

Tegen 1000 v.Chr. nam de invloed van Egypte langzaam af, maar Byblos bleef een zeer strategisch gelegen rijke havenstad. De handelsbetrekkingen met de Levant, Griekenland en Cyprus zorgden zelfs voor nieuwe mogelijkheden. Byblos trad rond 900 v.Chr. toe tot de Fenicische stedenbond, een verbond onder aanvoering van Carthago dat tot de komst van de Romeinen de handel in het Middellandse Zee-gebied zou beheersen. Handelrijven met zoveel verschillende gebieden leverde wel praktische problemen op. Elk volk had zijn eigen taal, en er bestonden in dit deel van de wereld twee verschillende schriftsoorten, het spijkschrift en het hiërogliefenschrift, die ook nog eens lastig te hanteren waren bij het voeren van een voor alle partijen begrijpelijke administratie. Het was dan ook in Byblos dat er een 'revolutie' op taalkundig gebied plaatsvond: de uitvinding van een eenvoudig schrift met tekens die bruikbaar waren in de verschillende talen – de voorloper van ons alfabet.

Joost Vermeulen is journalist.

Byblos's Werelds oudste havenstad

14 oktober 2022 t/m 12 maart 2023
Rijksmuseum van Oudheden
Rapenburg 28 Leiden
www.rmo.nl